

Az 1956-os forradalom a nyugatnémet satirikus lapokban ^[1]

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc eseményei élénk visszhangot keltettek a nemzetközi sajtóban, így természetesen a vicclapok reakciója sem maradt el. Ez utóbbiak egyrészt a modern satíra bevett eszköztárával (karikatúrák, gúnyos karcolatok, stb.) kritizálták a szovjet vezetést, Kádár Jánost, valamint a nemzetközi segítség elmaradásáért a Nyugatot, másrészt viszont nem kifejezetten nevetető szándékú műalkotásokat is közöltek, amelyekkel a szabadságharcosokkal való szimpátiájukat kívánták kifejezni.

Az írás három, a vasfüggönyön túli német nyelvű satirikus folyóirat – a svájci *Nebelspalter*, az NSZK-s *Simplicissimus*, valamint a Nyugat-Berlinben megjelenő, de a keletnémet lakosság számára íródott, az NDK-ba rendszeresen becsempésztett *Tarantel* – magyarországi történésekre reflektáló grafikáit mutatja be.

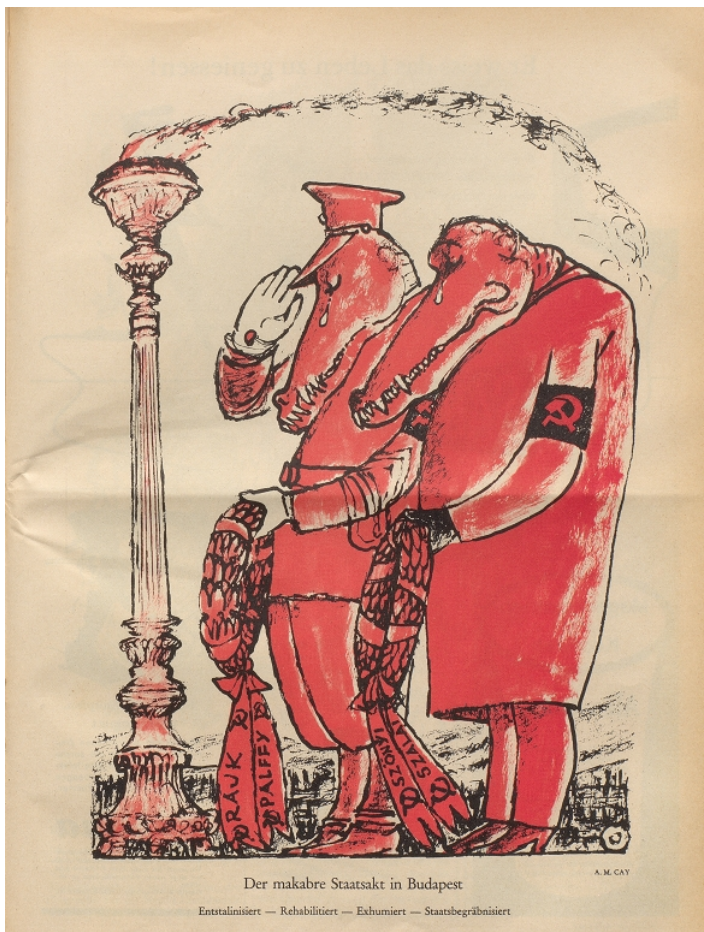
Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc eseményei nagy visszhangot kaptak a nemzetközi sajtóban. A [popup title="nyugatnémet" format="Default click" activate="click" close text="A „nyugatnémet” jelen esetben az NSZK-ra és Svájcra együttesen értendő, Holger Fischer terminológiáját követve. FISCHER, HOLGER: Az 1956-os magyar forradalom a korabeli nyugatnémet médiában. Szerk.: RAINER M. János–STANDEISKY ÉVA. Évkönyv 2002 (X.). Magyarország a jelenkorban. 1956-os Intézet, Bp., 2002, 341.] újságok a híráramlás nehézsége miatt eleinte nehezen tudták értelmezni az eseményeket, így igyekeztek tárgyilagosan tudósítani a helyzetről. Miután azonban híre ment a Varsói Szerződés haderejének főparancsnoka, Konyev marsall által vezetett szovjet hadsereg közbelépésének, a cikkeiben érezhetővé vált a demokratikus szabadságjogok érvényesítéséért való kiállás brutális megtorlásán való felháborodás, a szolidaritás a magyar néppel, illetve a sajnálkozás a Nyugat cselekvésképtelensége [popup title="miatt" format="Default click" activate="click" close text="Lásd bővebben: Budapesttől jelentjük... Az 1956-os forradalom az egykorú nemzetközi sajtóban. Válogatás. Szerk.: TISCHLER JÁNOS. 1956-os Intézet, Bp., 2006.; FISCHER: i. m.]. A vicclapok reakciója sem maradhatott el. Egyrészt a modern satíra bevett eszköztárával (karikatúrák, gúnyos karcolatok, stb.) kritizálták a szovjet vezetést, Kádár Jánost, valamint a Nyugatot (a lapok munkatársainak szemében a segítségzállymányok küldése és a menekültek befogadása nem bizonyult elegendő segítségnek), másrészt viszont nem kifejezetten nevetető szándékú műalkotások is megtalálhatóak bennük (grafikák, illetve a *Simplicissimus*ban még egy siratóvers is), amelyekkel a szabadságharcosokkal való szimpátiájukat kívánták kifejezni.

Forrásközlésem három, a vasfüggönyön túli német nyelvű satirikus [popup title="folyóirat" format="Default click" activate="click" close text="A rendelkezésre álló adatbázisok és a szakirodalom alapján a forradalom idején nem működött több ilyen lap a nyugati világ német nyelvterületén.]: a svájci *Nebelspalter*, az NSZK-s *Simplicissimus*, valamint a nyugat-berlini illetőségű, de a keletnémet lakosság számára íródott, az NDK-ba rendszeresen [popup title="becsempésztett" format="Default click" activate="click" close text="KÖRNER, KLAUS: Ein „Phänomen” wird entlarvt. Antikommunistische Schriften gegen die DDR aus der Frühzeit der Bundesrepublik. In: LOKATIS, SIEGFRIED–SONNTAG, INGRID: Heimliche Leser in der DDR. Kontrolle und Verbreitung unerlaubter Literatur. Ch. Links Verlag, Berlin, 161.; SCHULZ-HEIDORF, WALTER: Preis unbezahlbar: Tarantel. Heisse Lektüre im Kalten Krieg. Tykve, Berlin, 1997, 8.] *Tarantel* magyarországi történésekre reflektáló grafikáit mutatja be. Ezt megelőzően röviden bemutatom a három újságot, hiszen kevésbé ismertek hazánkban.

Háromjuk közül az 1956-ban *Franz Mächler* szerkesztésében megjelenő *Nebelspalter*ben található a témával kapcsolatos legtöbb cikk és grafika. Az 1875-ben alapított zürichi újság a világ legrégebbi vicclapja. A 20. század elejéig – az első főszerkesztő, *Jean Nötzli* haláláig – harciasan antiklerikális, hazafias, a svájci konzervatív polgársággal szembenálló politikai vicclapként működött, ezután mintegy két évtizedig meggyengült ez a politikai jelleg, de miután 1927-ben *Carl Böckli* átvette a lap szerkesztését, újra megerősödött. A *Nebelspalter* harcot hirdetett a nemzetiszocializmus [popup title="ellen" format="Default click" activate="click" close text="EISELE, PETRA (összeáll. és bev.): Humor aus zwei Jahrhunderten. Das Beste aus illustrierten Blättern für Satire, Witz und Humor. Scherz Verlag, Bern–München–Wien, 1977., 16.], ezzel párhuzamosan a sztálini Szovjetuniót is egyre élesebb kritikával illette, s a hidegháború idejére már egyértelműen az antikommunizmus lett a fő irányvonala. Többek között ennek is köszönhető, hogy az újság nagyfokú érzékenységet tanúsított a magyar forradalommal szemben. Az antikommunista beállítottság egyébként a svájci nemzeti identitás egyik alapvető jegye volt ekkoriban, ami bizonyos fokú szegényérzettel is párosult a svájci állam második világháborús viselkedése, elsősorban a zsidóságnak egyáltalán nem kedvező menekültpolitikája [popup title="miatt" format="Default click" activate="click" close text="TRÉFÁS DÁVID: 1956 Svájcban, mint forradalom és restauráció. Limes, 19. (2006) 4. sz. 32.].

Az *Olaf Iversen* által szerkesztett, 1954 és 1967 között megjelenő müncheni *Simplicissimus* nem ért el olyan átütő sikert, mint a századforduló idején alapított névelődje. Nagyfokú szociális elköteleződés, erőteljes társadalomkritika és vaskos politikai viccek [popup title="jellemzték" format="Default click" activate="click" close text="JENDRICKE, BERNHARD: Die Nachkriegzeiten im Spiegel der Satire. Die satirischen Zeitschriften Simpl und Wespennest in den Jahren 1946 bis 1950. Verlag Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main–Bern, 1982, 292.]. A szovjet érdekszféra országaiban észlelt visszásságokat ugyanolyan nagy hévvel támadta, mint például Konrad Adenauer kancellárt és az NSZK politikáját, amiért pénzbírságra is [popup title="ítélték" format="Default click" activate="click" close text="Uo. "]. A *Tarantel* 1950-től 1962-ig adta ki az Egyesült Államok pénzügyi [popup title="támogatásával" format="Default click" activate="click" close text="KÖRNER: i. m. 161.] a korábban a keletnémet hatóságok által meghurcolt, majd NKVD-fogolytáborba [popup title="zárt" format="Default click" activate="click" close text="SCHULZ-HEIDORF: i. m. 31.] *Heinz Wenzel* (álnevén [popup title="Heinrich Bär" format="Default click" activate="click" close text="UO. 19.]). A havonta kiadott újságot Wenzel kommunistaellenes hecclapnak szánta, fel akarván nyitni a keletnémetek szemét. Ebből adódóan a *Tarante*ben kizárólag a keleti blokk államainak (elsősorban az NDK és a Szovjetunió) vezetőit, illetve azok intézkedéseit kifigurázó viccek jelentek meg (ebbe a tematikába magától értetődően az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése is beletartozott), gyakran meglehetősen közönséges stílusban. Az újság 1962-ben megszűnt, mert terjesztése a berlini fal megépülése miatt az addiginál is nagyobb akadályokba ütközött.

A három újságból összegyűjtött rajzok kizárólag az 1956. október 31. és 1956. december vége közötti időintervallumot ölelik fel, ezt az időszakot viszont a teljesség igényével. A forradalom „későbbi” utóregzései tehát nem képezték kutatásom tárgyát, október 31. előtt pedig a vicclapok nem foglalkoztak a témával. Egy kivételével az összes mű november 4. utánra datálható; a *Nebelspalter*ben október 31-én megjelent kép a keletkezési ideje mellett tematikáját tekintve is némileg kilóg a sorból: még Rajk László és társai október 6-i újratemetéséhez kapcsolódik, és nem utal a már rég elkezdődött felkelésre. Ez is jól tükrözi, hogy kezdetben mennyire átláthatatlanok voltak a magyarországi események a nyugatnémet média számára.

1. kép: Morbid állami ünnepség Budapesten. – Desztalinizálva – rehabilitálva – exhumálva – államilag újratemetve. Alexander M. Kaiser (álnevén: A. M. Cay) rajza. Nebelspalter, 82. évf., 44. sz. (1956. október 31.) 33.

Az itt között 26 alkotás java részét karikatúrák teszik ki (21 darab). Ezekon sok esetben a keleti blokk országainak politikai vezetőit, többek között Kádár Jánost, Nyikita Hruscsovot vagy például [popup title="Walter Ulbrichtot" format="Default click" activate="click" close text="A Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottságának első titkárát bíráló hangok 1956-ban újra felerősödtek az NDK-ban, a múlt bűnei mellett az önkritika gyakorlásának és a reformok bevezetésének elmaradása, valamint a magyarországi forradalomról való szándékos félretájékoztatás miatt is. (Lásd bővebben: SZENTESI RENÁTA: Az 1956-os magyar forradalom visszhangja az NDK-ban. Limes, 19. (2006) 3. sz. 33–47.) Ebben minden bizonnyal szerepe lehetett a Tarantelnek is, melynek nagy sikere volt a keletnémet olvasók körében (SCHULZ-HEIDORF: i. m. 5.). A lap 1956 utolsó két hónapjában megjelenő élcsei azt is nehezményezték, hogy Ulbricht az év jelentős nemzetközi politikai és társadalmi folyamatai ellenére is hatalmon maradt. "] láthatjuk. Még Nagy Imrét is megtalálhatjuk egy karikatúrán a *Simplicissimus*-ban, eltörpülve a fölébe tornyosuló Kádár mellett.

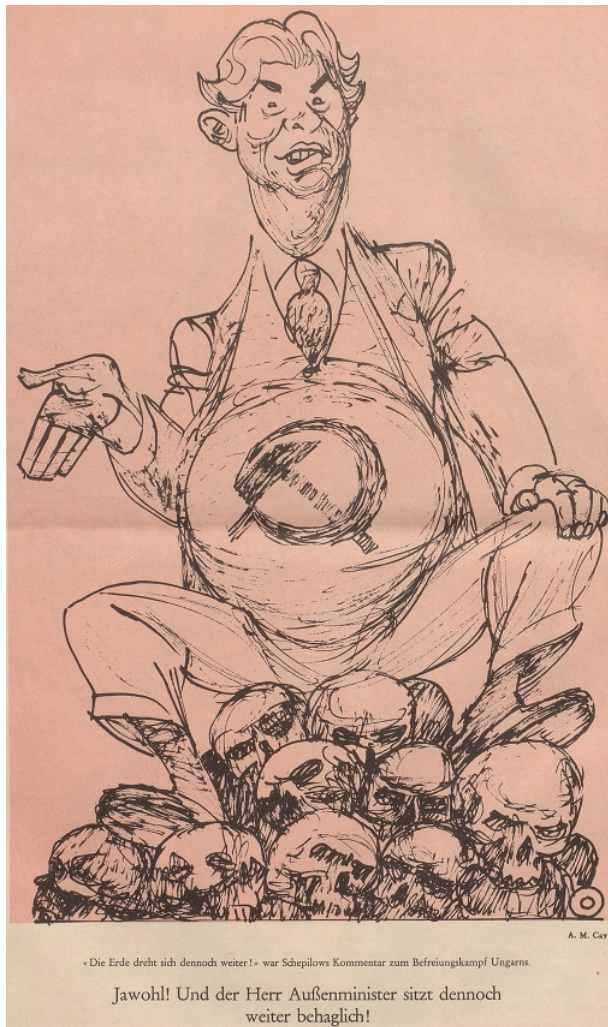

2. kép: Korunk emberei: Kádár János. Henry Meyer-Brockmann rajza. Simplicissimus, 3. évf. (1956) 49. sz. (1956. december 8.) 774.

E politikusok többnyire mint a szabadság és a forradalom eltörpítői tűnnek fel, de emellett több ízben megjelenik a felkelést vérbe fojtó szovjet intervenció allegóriája is: a Szovjetunió – ha éppen nem az egyik kommunista politikus személyesíti meg – ördögi teremtmény, szovjet katona (illetve a kettő ötvözete) vagy tank alakjában pusztítja el a magyarságot. A magyarokat egy halott vagy egy súlyosan sérült/haldokló ember szimbolizálja az ábrázolásokon. Az elnyomó és az elnyomott is egyértelműsítő attribútumokkal van ellátva. A magyarok esetében ilyen a Kossuth-címeres zászló, huszárviselő vagy csak egyszerűen a „Magyarország”-felirat, a szovjet fél esetében pedig a sarló-kalapács.

3. kép: „Vajon mindig tudunk majd elegendő nyomást gyakorolni?” Bernhard Merz rajza. Nebelspalter, 82. évf. 45. sz. (1956. november 7.) 21.

4. kép: „Mindenesetre a Föld tovább forog!” – kommentálta Sepilov a magyar szabadságharcot. – Parancsára! A külügyminiszter úr pedig továbbra is kényelmesen ül. Alexander M. Kaiser (álnevén: A. M. Cay) rajza. Nebelspalter, 82. évf. 46. sz. (1956. november 14.) 28.

Empörung und Ohnmacht

5. kép: *Felháborodás és tehetetlenség.* Jakob Nef rajza. Nebelspalter, 82. évf. 47. sz. (1956. november 21.) 27.

Ungarn muß endlich vom westlichen Einfluß befreit werden!

6. kép: Magyarországot végre meg kell szabadítani a nyugati befolyástól! Fritz Kredel rajza. Nebelspalter, 82. évf. 47. sz. (1956. november 21.) 47.

7. kép: Emlékeztetőül, hogy Magyarország még mindig vérzik! Gregor Rabinovitch rajza. Nebelspalter, 82. évf. 48. sz. (1956. november 28.) 6.

8. kép: Lelepleződés. Fritz Behrendt rajza. Nebelspalter, 82. évf. 48. sz. (1956. november 28.) 8.

9. kép: A szörnyeteg felnyitotta az emberiség szemét! Alexander M. Kaiser (álnevén: A. M. Cay) rajza. Nebelspalter, 82. évf. 49. sz. (1956. december 5.) 7.

10. kép: „... megint megúszta!” Die Tarantel, 7. évf. 75. sz. (decemberi szám) 8.

Szintén gyakori motívumként fordul elő a Nyugat, melynek politikusaival és átlagpolgáraival szemben meglehetősen negatív kritikákat fogalmaznak meg a karikatúrák, amiért nem nyújtottak érdemi segítséget a magyar népnek. A cilinderes *Uncle Sam*, a hálósipkás [popup title="Deutscher Michel" format="Default click" activate="click" close text="A karikatúra műfaji hagyományainak értelmében az Egyesült Államok és Németország megtestesítői."], az „ENSZ”-feliratot viselő alak és a többiek tétlenül szemlélik a forradalom leverését (már ha egyáltalán meghallják Magyarország segélykiáltását), a nyugati emberek nem törődnek semmivel, csak a fogyasztói cikkek felhalmozásával, és közömbösen vagy képmutatóan viselkednek a Magyarországról érkező menekültekkel szemben.

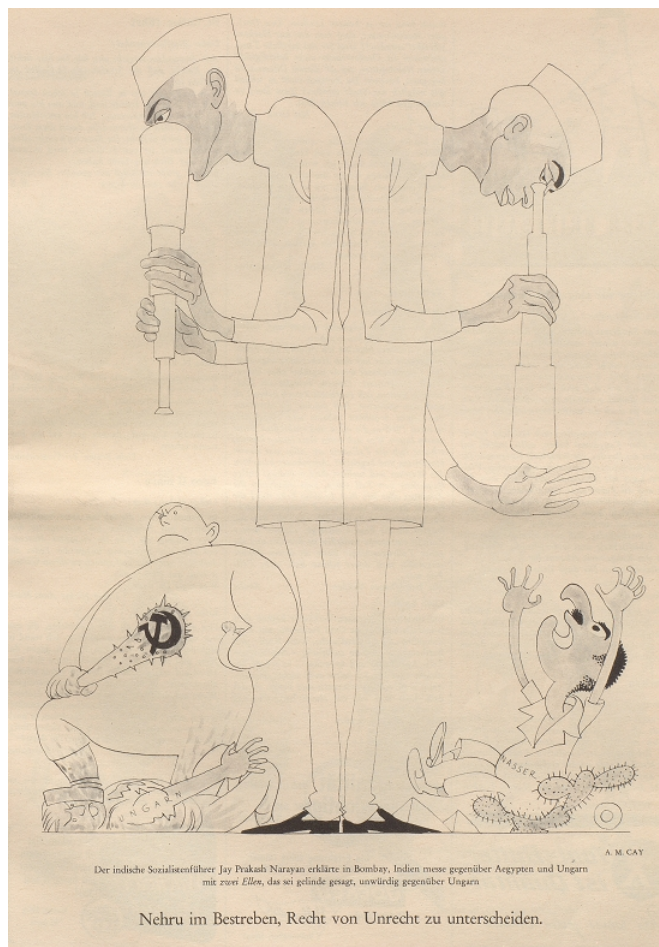
Licht und Schatten in Helvetien!

11. kép: *Fény és árnyék Helvéciában!* Jean Leffel rajza. Nebelspalter, 82. évf. 47. sz. (1956. november 21.) 17.

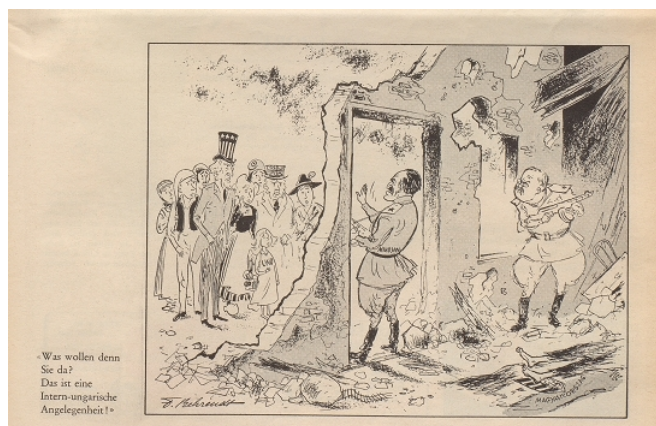

Während Ungarn blutet!

12. kép: *Miközben Magyarország vérzik!* (az újságcímlapokon: *Bajbajutottak serege özönlik Ausztriába – Magyarország. Deportálások. Éhség. – Tombol az orosz-kommunista terror.*) Werner Büchi rajza. Nebelspalter, 82. évf. 47. sz. (1956. november 21.) 45.

13. kép: *Az indiai szocialisták vezetője, Jay Prakash Narayan elmagyarázta Bombayben, hogy India kettős mércét alkalmaz az egyiptomi és a magyar helyzet összevetésekor, ami enyhén szólva méltatlan Magyarországgal szemben. – Nehru azon fáradozik, hogy megkülönböztesse a jogost a jogtalantól.* Alexander M. Kaiser (álnevén: A. M. Cay) rajza. Nebelspalter, 82. évf. 48. sz. (1956. november 28.) 9.

14. kép: *„Mit akarnak maguk itt? Ez Magyarország belső ügye!”* Fritz Behrendt rajza. Nebelspalter, 82. évf. 49. sz. (1956. december 5.) 31.

15. kép: „Ments meg, nagy testvér!” „Bocs, de egyik kezem sem szabad épp!” Alexander M. Kaiser (álnevén: A. M. Cay) rajza. Nebelspalter, 82. évf. 50. sz. (1956. december 12.) 29.

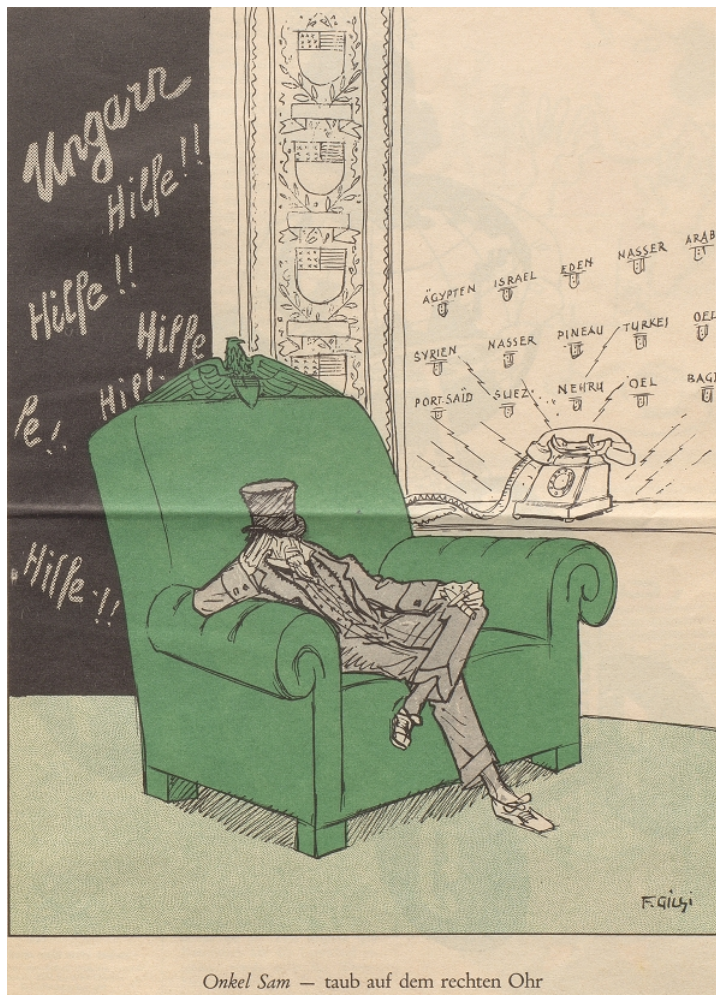
Ungarn-Hilfe

Zeichnung: Manfred Oesterle

„Und, Elis, wenn der Reporter von der Zeitung dagewesen ist und fotografiert hat,
dann bringen Sie die Kleine wieder ins Lager zurück!“

16. kép: A magyarok megsegítése – „Ellis, majd ha a riporter már itt volt és befejezte a fotózást, utána vigye vissza a csöppséget a lágerbe!” Manfred Oesterle rajza. *Simplicissimus*, 3. évf. 50. sz. (1956. december 22.) 809.

17. kép: *Uncle Sam süket a jobb fülére.* Fritz Gilsy rajza. Nebelspalter, 82. évf. 52. sz. (1956. december 26.) 21.

Maga a szabadság eszménye is manifesztálódik az egyik grafikán, a híres Delacroix-festmény (*A Szabadság vezetői a népet*) fríz sapkás nőalakját mintázó szobor képében; a szobor épp kettétörik és ledől talapzatáról, megfelelően ezzel a szovjet szabadságértelmezésnek (a kép egyúttal a Svájci Munkáspártot is gúnyolja, melynek jelképe egy – a kommunista mozgalom esetében is a forradalmiságra utaló – fríz sapka).

18. kép: *A Svájci Munkáspárt „értelmiségi vezetői” sorban mondanak le tisztségeikről. A szovjet szabadságideált túl törekenynek találják.* Carl Böckli rajza. Nebelspalter, 82. évf. 48. sz. (1956. november 28.) 5.

Ezek a grafikák – hasonlóan a többi nyugati [popup title="médiaorgánumhoz" format="Default click" activate="click" close text="FISCHER: i. m. 342. "] – sokszor a nemzetközi politika kontextusába helyezve igyekeztek interpretálni a forradalom eseményeit, így azok nemegyszer olyan témákkal együtt merülnek föl, mint a szejzi

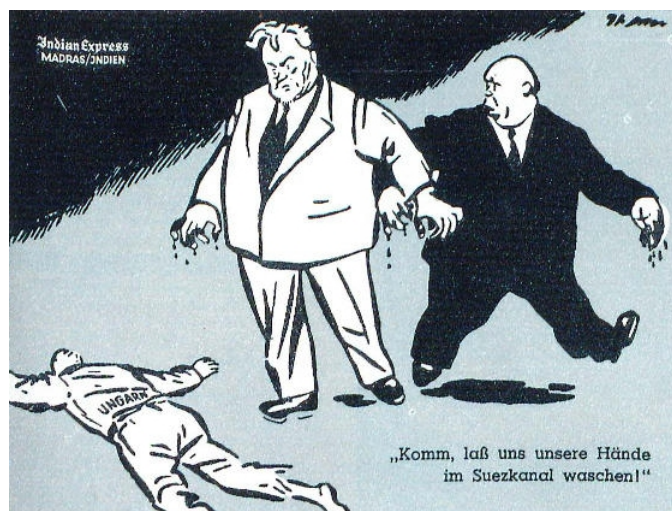
válság, a melbourne-i olimpia, a lengyelországi zavargások, valamint az 1953-as keletnémet felkelés, amely ugyanúgy a szovjet csapatok közbelépésének eredményeként fulladt kudarcba.

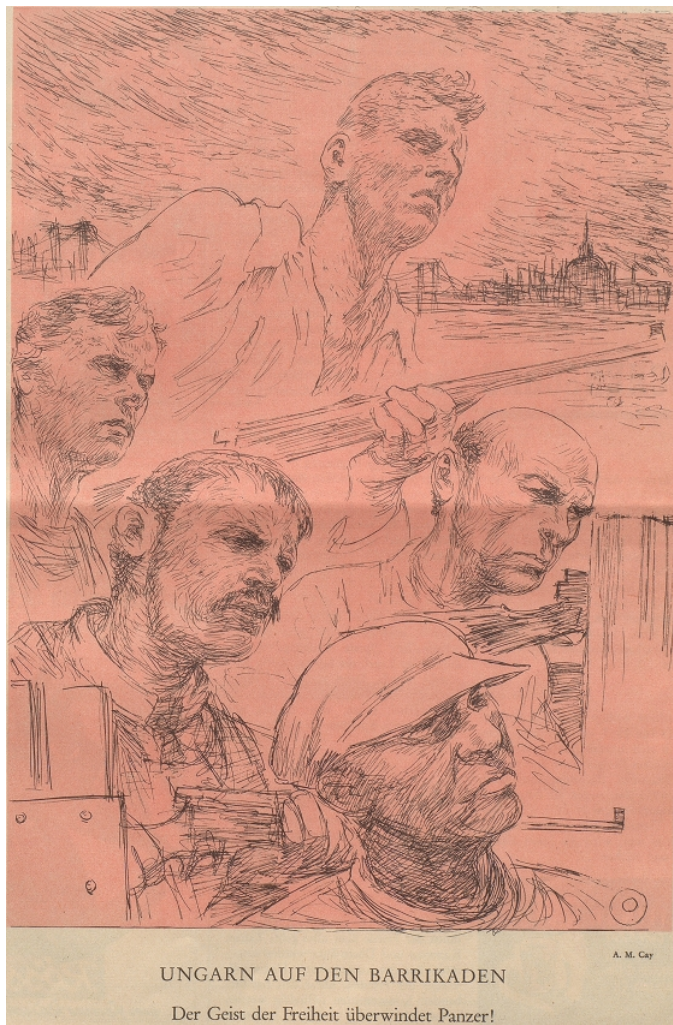
19. kép: *Jelek a falon.* Fritz Behrendt rajza. Nebelspalter, 82. évf. 47. sz. (1956. november 21.) 28.

20. kép: *Sokat foglalkoztatott emberek.* „Hallottad, Nyikolaj, mégiscsak jönnek a többiek!” Fritz Behrendt rajza. Nebelspalter, 82. évf. 48. sz. (1956. november 28.) 39.

Az utolsó öt képből három a forradalmárokat ábrázolja, egy a romos Budapestet szenteste, ahol a karácsonyfát egy romba dőlt épület még megmaradt falai alkotják, egy pedig két tanácstalan szovjet katona elmélkedését. Ezek a művek is a magyarok iránti együttérzést akarják képi formába önteni, illetve a Szovjetunió és a Nyugaton élcelődnek, azok erkölcsi vereségét sugallva.

22. kép: Magyarország a barikádokon. – A szabadság szelleme legyőzi a tankokat! Alexander M. Kaiser (álnevén: A. M. Cay) rajza. Nebelspalter, 82. évf. 45. sz. (1956. november 7.) 27.

Budapest

Zwilling (Manfred Oesterle)

„Éljen a magyar szabadság – es lebe die ungarische Freiheit!“

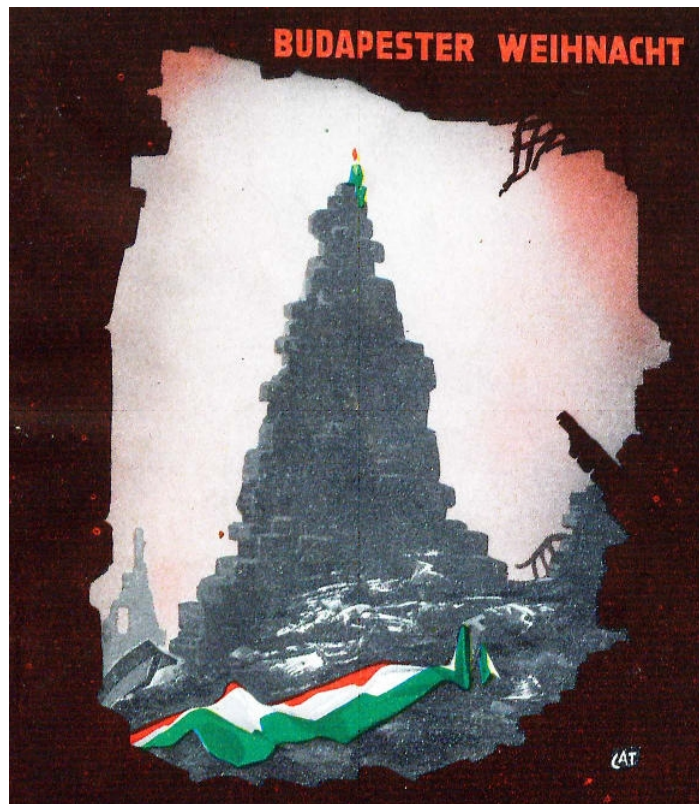
23. kép: Budapest – „Éljen a magyar szabadság!” Manfred Oesterle rajza. *Simplicissimus*, 3. évf. 45. sz. (1956. november 10.) 708.

24. kép: „Már három hete harcolunk pár imperialista ellenforradalmárral! De hol van az a kétmillió magyar elvtárs?“ Hans Swoboda rajza. *Simplicissimus*, 3. évf. 48. sz. (1956. december 1.) 769.

25. kép: Egy svájci Magyarországon. „Ember – nevet a szabadságharcoson –, szívhez szóló ez a tenni akarás, mivel szívből jön.” Fritz Gilsi rajza. Nebelspalter, 82. évf. 50. sz. (1956. december 12.) 33.

26. kép: Budapesti karácsony. Die Tarantel, 7. évf. 75. sz. (decemberi szám) 8.

Címkék:

[1956](#) ^[4]
[forradalom](#) ^[5]
[vicclap](#) ^[6]
[karikatúra](#) ^[7]
[sajtó](#) ^[8]
[NSZK](#) ^[9]
[Svájc](#) ^[10]
[NDK](#) ^[11]
[Szovjetunió](#) ^[12]
[Nyugat](#) ^[13]

Kiadás: 16. évfolyam (2016) 6. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/az-1956-os-forradalom-a-nyugatnemet-szatirikus-lapokban>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/az-1956-os-forradalom-a-nyugatnemet-szatirikus-lapokban>

[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/archivnet/2016_6/10_.jpg

[3] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/archivnet/2016_6/24_.jpg

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1956>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/forradalom>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/vicclap>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/karikatura>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/sajto>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nszk>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/svajc>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ndk>

[12] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szovjetunio>

[13] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nyugat>